

PJESME

POSLEDNJIH VREMENA

Razgovor s pjesnikom Veselkom

VESELKO KOROMAN, *Ja, putnik*, Zagreb, 2014., 95 str.

U svojoj Trinaestoj zbirci, hercegovačko-hrvatski književniče, sebe definiraš ne pjesnikom nego putnikom: **JA, PUTNIK**. Taj i taj. Tako se i predstavljaš. I naslovljuješ. Odakle si se uputio? I kamo putuješ? Izvor? Uvir? Podrijetlo? Cilj? Na ta dva polarna pitanja kao Putnik odgovaraš smišljenim riječima, redcima, kiticama, pjesmama, kolekcijama. Cijelim svojim djelom. Životnim. Osobito ovom najnovijom skupinom od 48 pjesama - prevedenih na španjolski 2015. *Yo, el viajero* - koju bih po njezinu sadržaju nazvao "eshatonskom", o posljednjim stvarima čovjeka i svijeta.

Meni si darovao njezin primjerak s posvetom: *Poštovanom suputniku biskupu... 12. svibnja 2014., prijatelj Veselkoroman*. Čini mi se da sam dobro prenio. Hvala Ti. Obvezao si me kao suputnika i prijatelja na razgovor angažirani, poput one Dvojice onoga uskrsnog Jutra na putu iz Jeruzalema u Emaus (Lk 24,13), Ti od 1934. osamdeset i dva "stadija" udaljen, a ja od 1944. sedamdeset i dva. Zamislio sam ovo svoje čitanje Tvoga putničkog pjesmotvora u obliku izravna sugovora, suputničke razmjene misli, čak u slobodnu Ti-obliku. Ne zamjeri. Prijatelj prijatelju. Tražim prvo u pjesmama subjekt, kojega nije uvijek lako otrprve naći, ali ima ga! Kratko prepričam, pogođeno - nepogođeno, Tvoje pjesničke intuicije i refleksije i na njih se osvrćem sa svoga motrišta i životnoga iskustva. Kudikamo više pod vidom smisla ove više trke nego hoda putničkoga i u duhu duhovne vjere u buduću Nadolaznost. Gledat ću ne dirati u Tvoju poetsku stranu, ali i realan gimnazijalac moćan je nešto reći o vlastitosti

stila, skovanosti stiha, pogotovo virtuoznosti da svih svojih 12 objavljenih zbirki povežeš u 12 ciklusa u ovoj 12. krunici sa smislenim naslovima i onda od samih naslova izvučeš posljednju pjesmu. Kao da si sve zacrtao 1957. godine u Mostaru. I tijekom vremena idejni pretvarao u izvedbeni plan.

Kada gledamo neki crtani film, jedva možemo pratiti onoga maštovitog junaka kako se probija kroz prostore i vremena. Za njega ne vrijedi nijedan zakon Euklidove geometrije ili sile teže ili biotehnike. Tako se ni Tebi kao pjesniku ne može stati u kraj. U stalnoj si duhovježbi misli i izričaja, slikâ i mašte. Sada si prije, sada poslije vremena; sada govoriš iz tijela, sada iz duha; eno Te iznad Bengala, eto Te odmah tu iznad Padove. A to je ne samo vježba, nego prava obilježba duha, oslobođena stvari, duha razumna i slobodovoljna, duha koji nalazi svoj smiraj i sjaj u velikom Božjem Duhu. Pošteno govoreći, i teologija ili razmišljanje o Bogu zna se izdići iznad ove stvarnosti i na krilima vjere i nade ploviti plavetnilom duha.

Prvi je Tvoj **ciklus** naslovljen OTIŠAO SAM KROZ GRAD PREMA SJEVERU (str. 5-10). Vodiš nas u prvu zbirku, mostarsku, iz 1957. I tako svaki ciklus s kronološkim prizivom na već objavljene pjesm zbirkama u rasponu od 57 godina, uključujući i ovu, u svemu 476 pjesama i u vlastitoj knjižnici i u raznim jezicima i antologijama. U ovom su prvom i u svakom drugom krugu po četiri pjesme bez obzira na broj njihovih stihova i strofa. Naslov je svake pjesme sastavni dio same pjesme u svim ciklusima kroz cijelu zbirku Putništva.

1. - Odakle si, Putniče, potekao? Koji Ti je smisao hodnje? Ima li postrtanja? *Kad ću...* vidjeti rosu i list, pitaš se. Kada će Ti se otkriti jasan smisao putovanja kao što je žuni - nisam čuo za žunu kako sam otišao sa sela na škole, pedeset i kusur godina! - jasan list i rosa; zapitkuješ ovu zemlju, kružeći po njoj, od jutra. Sam. Nisi sam, suputniče stari! A zemlja, ta "zamjenica nebeska", šuti li, šuti. Glasa pustit nije. Nikada. Pa se suputnički i ja pitam zašto je Tebi ova zemlja "zamjenica nebeska". Po čemu zamjenica? Što li je ili tko li je onda na Nebu? Je li ta glavna Imenica - Nebo samo usputno spomenuta kao slika uspješnica ili je to uvr i domisao Putnikova temeljita razmišljanja i životna putovanja? Jesu li gore, u toj nebeskoj Imenici, tj. zemaljskoj zamjenici, svi nebeski odgovori za sve putnike i na sve upitnike? Ja vjerujem da ćemo to jednom i umom doznati i da će nam ta "zamjenica zemaljska" odgovoriti na sve naše dvojbe. I samoće.

2. - Na ovome svijetu *Gorimo...*, nismo mi ni samo "prebijela stanica" - nisi mogao istančanije i bezbojnije izreći - čak ni "svoja", nego nečija, štoviše, mi smo "bića izgubljena" prije oluje, tj. smaka, a, navodiš, "slo-

bodni bijasmo", "gotovo božanstva", svatko za sebe, u jednini, potekli od "tvari puke". Vidim novi element koji Ti, Pjesniče, ne nazivaš imenom Duh, Osoba, Svijest, možda zato što si već imenovao: Slobodu, gotovo božanstva. Tvar pûka, naime, ne može reći stvari pukoj: Ti i Ja. Ako smo svi samo "bića izgubljena", i to "bezbroy nas", tih prebijelih stanica, onda je sve doista besmisleno i uzaludno: i stanica, i tvar, i pjesma, i sloboda, i vjera. Ne bijasmo tako slobodni, nego tek toliko da možemo i svrnuti s puta, na svoju glavu, da zgriješimo i ne/vraćamo se, nego ćemo tek postati u punini "slobodni", bez mogućnosti griješenja, sa slobodom krcatom dobrih misli, riječi i djela, "gotovo božanstva", proživljenih na ovome svijetu. I ne samo to, nego biti ondje gdje je On (Iv 14,3). Jednoga dana. Kada prođe sav naš strah i prah i svanuće dođe!

3. - U pjesmi *S planeta ovog...* na ovoj zemlji novo što nastaje, samo s hukom nestaje, pjevušiš. "Kud ću sada, što ću sada, vičem zato, poput nemani, među brdima." Plašiš se nestanka. A znaš da je iznad Tvoje glave, gore, u Gradu prema sjeveru, more "nepoznatih stvari" koje nisi moćan ni dokučiti, kamoli "podnijeti". Eto kamo, Putniče.

4. - U četvrtoj si pjesmi *Na dan prolazeći...* u četiri strofe ocrtao svoj život. U prvoj su kitici boje koje Ti šalju obzori, u drugoj žalost jer Ti zemni krov propušta i uništi Ti "knjigâ nekoliko" u kojima je Tvoje "sve". U trećoj sanjaš o javi, ali jave ni za lijeka, jer slovo slovu šapuće, zatim glasno pjeva, čak "divlje", koral. Onaj katedralni? A u četvrtoj rasprostire se, Ti pjesmovno: "razliježe se", zaborav svega rečenoga i zbog toga svega obuzima Te tama, nestajanje. Ne možeš probiti tu koru zaborava, nestanka, tame.

- A da ja kojim slučajem umijem, kao što ne umijem, sastaviti ovakvu pjesmu kao Ti, ja bih je kao Tvoj suputnik i skromna prebijela stanica u Crkvi Božjoj završio ovako:

"U petoj strofi pomalja se, odonud,
Svjetlost iz legla Zorina, da prosja
sve obzore stare i boje žive, i oživi i
spasi sve knjige prokišnjele, i sva slova
i korale, i sve zaborave tek rečenih stvari, i
sve tame i slobode stvari pukih."

Jasno se krećemo u začaranu krugu, samo pitanje za pitanjem, udaranje glavom o nebeski svod stvari nam neznanih. Razumom se želiš oprijeti o tlo puta, ne predaješ se olako, bez samosvijesti, u ruke Tvorca koji Ti darova tu "prebijelu stanicu", tu boju i kišu, to pjesničko stvaralaštvo, pa i taj zaborav tek rečenih stvari. I toliko je On uman da mu se sve više divimo umnosti kojom je: ne zamrsio, nego zasnovao ovaj prebijeli svijet,

ovoga zagonetnog čovjeka i ovu zemlju na kojoj kružiš. Sam. I što Ga manje razumijemo, to On umniji u prirodi i u ljudskom duhu.

U **drugom krugu NOSEĆI CRNE NARANČE** (str. 11-16) preuzimaš naslov iz sarajevske zbirke iz 1965., i dalje pjesnički tražiš posljednji smisao i odgovaraš na dvojbe.

5. - U pjesmi *Da me gleda u oči...* suočavaš se sa zemljopisom - ravnicom, i poviješću - davninom. Ta ravnica, koja inače samo leži i leži, daje "mravu, meni, nesebično, poput Stvoritelja, sve što nam ovdje treba". Ali nije lako njoj ipak ne reći: "ja sam ravnica neznana". Zato što osoba nije. Kao Ti, koji to jesi. I plašiš se time.

6. - U drugoj od dvadesetak riječi refleksivno zboriš:

*"Kad smisla ne bi imali
Od rođenja, udisaji moji,
morao bih izručiti, ničemu,
vječnost cijelu.
Što ja ne ću, ne mogu.
Jer nisam vuk."*

- Čuj, vuk! Koji vučki živi i savršeno strateški od danas do sutra, ne tražeći drugoga smisla doli u tuđoj janjadi. Bez ikakva morala, samo "lijepijem redom vuka u planini", mažuranićevski ovdje ubačeno. Antologijska pjesma, što jest - jest! I naslučajno onostrana.

7. - U pjesmi *Tiho...* uzimaš sliku prepelice koja se tiho u snijegu ogrne krilima svojim i još tiše spusti vjeđe, pa to bude zabilježeno, i to "ne samo u tvom uhu". Koliko li će kudikamo više biti zapisano ono što patnja "u tlo, u nebo udijeva, dlijetom čistijim od munje", noću, danju. A tek osama, južna i sjeverna, u kojoj Ti netko sigurno uzdahe čuje, jer: Tko uho zasadi - da ne čuje? (Ps 94,9). "Sluša ih svjetlost, sva", otpjevaš.

- Pogotovo onaj koji "izbroji dane mog progonstva, sabrao si suze moje u mijehu svom" (Ps 57,9). A gle ove: sve patnje ovoga sadašnjega vremena nisu ništa, NIŠTA, NIŠTA prema budućoj Slavi koja se ima očitovati u nama (Rim 8,18). Zašto, Pjesniče, ne napisa svjetlost velikim slovom? Pa da znamo. Ovako će netko pomisliti na svu onu polarnu. Dobro, možda zato što te četiri posljednje riječi, dostojne Pjesnika, kao odgovor same tvore cijelu četvrtu strofu pjesme!

8. - U četvrtoj pjesmi toga ciklusa, suputniče, kažeš *Premda budan...* i otvoren, koliko je moguće, pa ipak kadikad Ti nema nikakvih glasova "odonud, iza brda povijesnih". Kakvih glasova? Odgovora? Stoga poput jelena ustrašena udišeš sredozemni zrak: "Drhteći za vas, koji ustali ste sa mnom, u praskozorje rano, blagi."

- Na koga sve misliš? Na svoju obitelj? Na svoju generaciju '34? Na "blagi" narod? Na suputnike svoje?

U **trećoj cjelini** BUDAN KAO KNJIGA SVANUĆA (str. 17-22) uzimaš naslov zbirke iz 1967.

9. - U pjesmi *U doba sušno...* promatraš jedan grm i njegov grmić koji od toga grma ne uspijeva zadobiti ni kapi vode ni svjetlosne zrake. Moglo bi se reći, veliš: "Da grmić nema oca zemaljskog, / grm sina. Nego, samo majku. Koja, / u tami donjoj, leži nepomična, i / prosi za njih, od neba dnevni sjaj." Zemlja moli Nebo da dnevno obasjava i grmić i grm. Majka, zemlja, koja "u tami donjoj, leži nepomična, i prosi" od Neba dnevni sjaj za svoju nejačad.

- E jest slikovito, životno, molitveno, svjetlosno. I sjajno.

10. - U drugoj *Nisam ozdravio...* iako kažeš da kroza sve godine piješ što Ti propiše "jak, i još jači znalac u bijelom, ili zrak u šumi, drvo, cvijet", čini se da nema ništa od zdravlja dok ne uzletiš, dok je vremena, u daljine nepoznate, pa s obzora svih ne pokupiš "trajniji od zemnog, sveizlječiv, svemirski med".

- Meni se čini da u svemiru nema ni lijeka ni zdravlja. Zdravlje je i spase-nje izvan svemira, u onome tko je Tvorac i zdravlja i lijeka i spasa. I svemira. A taj nas nerijetko s pomoću bolesti doziva k sebi da s povjerenjem u njegovu svemoć uzmemo njegov vjekoviti lijek, "sveizlječiv med".

11. - U pjesmi *Tu sam...* želiš svojim čitateljima, osobito onima izdaleka, поблиže dočarati u pet strofa gdje Ti stanuješ, gdje se uvečer briješ, a izjutra umivaš ili mirno ležiš među stijenama prastarim. Peta je strofa jednaka prvoj: "Malo dalje od vugine kuće, od krumpira s modrim zapercima." A ovako preciziraš: Od tamo gore, od poluotoka skandinavskoga, i brda na njemu, od svjetlosti polarne, nizastranu, naovamo, zatim sedamnaest stupnjeva sjeverno od ekvatora, potom četrdeset i tri stupnja istočno od kanarskoga otoka Ferro, u predvorju Sredozemlja, malo dalje od vugine kuće.

- Točno kod "Bebekovine" koju spominješ na str. 42. Mogao si to odmah reći da nam svima bude jasno, ali Ti u geografskim koordinatama da se jedva dosjetimo!

12. - Što bih Ti ja, prijateljski, onako riskantno, protumačio ovu četvrtu pjesmu *U mojim godinama...* u sokratovskom mitu. Filozof Sokrat, vele, ne bi ulazio u kuću kada bi vidio da mu je Ksantipa vatreno nabrušena. Ostao bi pod prozorom, na onoj otesanoj stijeni prastaraj, dok ona ne bi svoje izbrojila. A kako bi se on samo umudrio kao ta stijena, a ona bi htjela da joj se barem malo suprotstavi kako bi mogla biti još nabruše-

nija, ona bi po njemu prolila kablčić vode. Na to bi se on samo stresao i uzdahnuo: "Koliko je grmjelo, malo je vode palo!" Nešto slično ovdje: Dvanaest mjeseci - "puno je vremena" - prođe brzo, "ni u što". A Ti to vrijeme provede, "čežnjom okovan". "Zbog riječi, samo jedne." I onda vapaj: "Zato molim stijenu preda mnom. Neka / me pouči, kako šutjeti dok udaraju gromovi" (str. 22), da se suzdržiš i od te jedne riječi!

- Mitologija pretvorena u poetiku, poetika u udvojenu idilu!

U četvrtoj rukoveti U MENI GORJELA **SVJETILJKA OD TRNJA** (str. 23-29) prebacujemo se naslovom na zbirku iz 1971.

13. - U pjesmi *Noću...* prikazuješ noć padalinom kiše, crninom šume. I ona Ti je prilika da se pomalo prestrašiš. Ni tu se ne zaustavljaš nego ideš u vječnost koje se također bojiš, a "svjetluca samo poput noći" i kao da se s Tvojim duhom šali. "Nje", te vječnosti, bojiš se, a nezamisliva je kao ona kojoj su se smiješili Tvoj otac i Tvoj sin kada su, na svršetku, u nju utonuli. "Čime rekoše da ljepša je nego vječnost iz pomisli ikoje."

- Jest lijepo rečeno, ali kada to oni "rekoše"? Ili Ti sam sebi utvaraš da je ta njihova vječnost ljepša negoli "vječnost iz pomisli ikoje"? Mi znamo samo ono što nam Gospodin Isus reče da ćemo biti ondje gdje je on, Sin. A Sin će biti gdje je Otac (Iv 14,2). A Otac je vječnost. Bit ćemo u jednoj vječnosti Oca i Sina, i Tvoga oca i Tvoga sina. Utješno i bez ikakva straha i bojazni. Gdje nema više svjetlucanja poput noći, gdje će Bog Otac sa Sinom svojim i Duhom njihovim otrti nam "svaku suzu - s očiju te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti jer - prijašnje uminu" (Otk 21,4), nego samo Božja slava, spoznaja. Ljubav, svjetlost - vječnost!

14. - U pjesmi *Bez slova ijednog...* najprije govoriš o znakovima vremena i neba iza Matokita (*monte acuto*), o večernjoj rumeni i sutrašnjoj buri, zatim o razglednicama koje Ti šalju lišajevi i mahovina, "potpuno praznima", a ipak čitaš da su jagode iza Tebe, a ledenjaci ispred Tebe, oduvijek. I onda poanta: ne još, nego negdje jednom, kada ne bude nigdje nikoga, ostat ćeš i Ti s pisanjem pjesama, "bez slova ijednog: i stoga svet, možda, jer bit ću poput svega, nijem, jasan, sličan onome koji daje".

- Pitam se: je li to Tvoj doživljaj Boga, koji je "svet" - odijeljen od svega; "nijem" - ne priča s Tobom kao otac ili sin, prepušta Tvojim slobodi da vidi kamo ćeš se opredijeliti; "jasan" - savršeno razgovijetan u savjesti, u naravi, u prirodi, u zapovijedima; "koji daje" - toliko daje da ne možemo naprimati?

15. - U kratkoj pjesmi *Odveć zabrinut...* u 17 riječi izražavaš svoju paradoksalnu molitvu za njega, možda za pokojnoga sina ili oca ili obojicu.

Najprije kažeš da se on nadmoćno smije izvorima čistim, a ipak moliš Svjetlost da ga ne zaboravi obasjati. Evo cijele pjesme: "Odveć zabrinut / Za tebe koji se smiješ nadmoćno izvorima čistim, / Jeku [glasu] nad vodama, kažem Svjetlosti: / ljubljena, ne zaboravi ga".

- Kako bi ga mudra Svjetlost zaboravila, i to Svjetlost velikoga slova, koju nježno nazivaš ljubljenom! Ta Ti je ista Svjetlost i nadahnula tu molitvu Tvoje zabrinutosti, a s takvom vjerom u Svjetlost nemaš razloga zabrinut biti. Vjera se i zabrinutost isključuju.

16. - U pjesmi naslovljenoj *Ti...* susrećeš se s najtajnijom tajnom ovozemnoga življenja, s boli, smrti, koja se "po ljepoti" ni s čim izjednačiti ne da. Pa čak i da je nestvarna, puka "opsjena", opet Ti se uzdati u nju: da ne bi, prazan, "izgubio svijest", koja Te čovjekom čini, čovjekom dostojanstva i časti.

- Tu Ti čast daje Svijest; tu Ti svijest oživljuje Bol; tu Ti bol daje Ljepota, a ljepotu daje drugi TI, onaj Vjekovječni.

U **petoj četveropjesnoj skupini DOZIVALI SE SJAJ I RANA** (str. 31-37) doziva nam u pamet sarajevsku zbirku iz 1975.

17. - U prvoj pjesmi *Dok snijeg je, dubok...* vidim da si se zabavio krpļjačinom baršunastih hlača. Zanima me što ćeš iz ovoga iscijediti i poručiti. Sedamdeset osma na pragu. Nisi ni ubog, ni gol. Nego radije "sveti čovjek, u špilji, sam, bez mira, igdje ikoga". Došla Ti na pamet pokojna mati, i sukno, i igle iz davnine. I onda ovo: "U ošitu otvor jedan / što mi srce, noću, kvari. / Koji više, ničim, zašiti / se ne da." Kao i te hlače od baršuna.

- Nit se srce zašit dade, nit se hlače zašit daju. O, starosti naša baršunasta!

18. - Drugoj pjesmi naslov je *Zemlja...* koja je puna stvari kao šipak zrnja i dio je stvarnosti cijele. A za Tebe, možda, "najbolja". Međutim, uzalud podižeš "lijevi dlan. Nigdje svetog Ilije", da otvori ustave nebeske. A u Tebe: "Danju, noću, uglavnom, mjesečina".

- Niti možeš čitati, niti možeš spavati.

19. - U trećoj pjesmi *Preko Alpa...* Iznad Himalaja, letiš u Padovu, u Bengal. Pjesnički let, bez putovnice, "s pticama ostalim", doduše sve u snu: "preko Alpa, iznad Himalaja, tko zna, uistinu, kamo. Srce veli, ne u Padovu, ne u Bengal". Nego?

- Ove snove ne bi protumačio ni prorok Daniel, a ako tomu dodaš i ono što srce hoće, samo ostanemo bez riječi. Možda je i tu let u Vječnost.

20. - U četvrtoj pjesmi *Zorom...* nisam sve dobro razumio.

- Ne slažem se kada kažeš: "Misleći, kako je smiješno, uvijek, biti ozbiljan. Kao sova, pod morem planina." A ja mislim da je uvijek dobro biti "ozbiljan", pa i kada se nasmijemo duhovitoj kombinaciji; dobro je biti razborit - sova je simbol mudrosti, razumnosti, i ne dopustiti da nas neozbiljno i nerazumno odvede sa staze stranputice.

U **šestom sustavu** naslovljenu GDJE GOD SNIO NA TOM SVIJETU (str. 39-44) prisjećamo se naslova sarajevske zbirke iz 1977. godine.

21. - U prvoj pjesmi od svega dvije strofe *Dok sam ovdje...* kažeš da je Tvoja zadaća, možda, tek da budeš, da postojiš. "Što dulje." "Ne pitajući, / osim kada huknu boli, je li / uranilo vrijeme, što će list na grani." Zašto ne otpada? U drugoj strofi ista misao varirana na "nalog, možda, strašni. / Da ne pitam nikad ništa, osim / kad se tuga javi". Koja tuga? "Onaj ljljan usred zime."

- Starozavjetni Propovjednik govoraše: "Razmišljam o mučnoj zadaći koju Bog zadade sinovima ljudskim" (3,10). Primili smo zadaću, nalog, ne samo da budemo, što dulje, nego da izradimo životnu zadaću što bolje, bez obzira je li nam vrijeme uranilo. Netko je zadaću izradio za odličan, netko odustao, netko promašio temu. Ali treba nama u okviru životne zadaće izraditi toliko zadataka, okrenuti toliko listova na grani. Po zadaći ćemo se prepoznati. I pr/o/suditi.

22. - U drugoj pjesmi *Legao na bok...* prikazuješ suhoga mrava i druga stvorenja kako pitaju: gdje je ta kiša? I vrač je, zazivač kiše, davno zaspao u dalekoj prošlosti, nema nikoga da zaziva s proplanka. Onda si se Ti dao na molitvu, svojevrstu: "Daj, Stvoritelju, nemoj se šaliti; / ovo nije tvoja Sahara, nego kraj / ispod starog Humca, južnih oblaka." I tako dok Ti čuješ odnekuda glas: "Vidi malog, hoho, jedna kapljica, / uistinu, pogađa" vrh Tvoga tjemena.

- Ne reče je li onda ulilo ko iz kabla, ili se zaustavilo na toj "jednoj kapljici" na zatioku. Kakvo moljenje, takvo i uslišanje? Čini se da si ipak isprobio kišu. Čudo. A nije mi čudo što se Stvoritelj začudio: "Vidi malog, hoho!" Kako li samo tako smiono a sinovski pristupaš Stvoritelju tumačeći mu da to nije njegova Sahara koju rijetko svu skvasi, nego kraj južnih oblaka koji uvijek u utrobi kišu nose.

23. - U trećoj pjesmi *S mog puta...* neka se vrati u goru, dovikuješ suncu. Zašto će Ti ondje ono: "drskoj pameti"? I govoriš o razboru, kao da je taj svjetlosni stup subjekt pjesme. O razboru što ga sve sa svake strane podupire, a da ni sam ne razabireš kako.

- S njime se, s tim razborom, ne ustručavaš susresti, uvjeren u ispravnost svojih koraka i postupaka, kao što se ne ustručava ni sam razbor koji se lijeći tajnom, i sumrak podnijeti zna.

24. - U četvrtoj *Iz zjena otajnih...* sijevnulo je odonud sunce. Samo se vidi da je taj val svjetlosni "mlad". A mlad je i mjesec, a mlado je i sunce s visine. Koje je bacilo val svjetlosni koji putuje poput vjetra, oko stvari, još je na putu i bit će na putu, i ono je putnik, dok mu lijepe sestre starije - trebale bi biti zvijezde - ne ponesu Tebe iza kamena ovog, s trista boja, tamo gdje stoji vrijeme, dakle s onu stranu prostora i vremena. U vjekovječnost.

- Počesto se poigravaš svjetlosti, sunca, svjetlosnoga vala, svjetiljke, sjaja... Sin tolike svjetlosti može se naći samo među sinovima svjetla!

U **sedmom pjesmokrugu** GLEDAO SAM ZAČUĐEN DOK VLADA PRAH (str. 45-50) doziva u svijet četvrtu sarajevsku zbirku poezije iz 1986.

25. - U prvoj pjesmi prikazuješ kako idete Ti i sunce *Koncem srpnja*, "čak do brijesta na sjeveru". Ti si ispred, a Sunce sto koraka za Tobom. Ali se onda u studenom i Ti i ono "zamorilo". "A, zbilja, kako ne bi!" razumiješ ga. Jer ono "bez očiju, gore luta". A zadaća mu je da "po milosti za nas žari". Bog mu dao tu milosnu zadaću. I onda veliš kako kudiš toga bijelog slijepca, jer kakva će i čija biti večer poslije njega, ni sam ne znaš. I tu sve staje, kod toga neznanja.

- A ja dobro znam da i Ti znaš da to Sunce oči ima, da ne luta nebom mračnim, i da nije slijepac bijeli, da je njemu sve zacrtano, da se ne mora čak moliti ni da izađe ni da zađe, kao za kišu, kojoj ne znaš ni početka ni svršetka. A ono je samo sjajno oko Neba, kojim Nebo gleda na nas i "po milosti za nas žari", kako to pjesnički i vjernički ističeš.

26. - U pjesmi *Nad mojom riječi* obraćaš se čitatelju - tko god da je - i, pun čežnje, moliš [Boga] da taj i dalje ima bistru zjenicu za čitanje poezije i da se ne preda, uza Te, tugama jutarnjim; osim toga, u napasti si da takva čitatelja Tvojih riječi odmah dozoveš k sebi ptičjim glasom, kako ne bi bio sam.

- I za života i nakon što Ti odeš, uvijek će biti onih koji će bistriti zjenice mudrujući nad riječima Tvojim. I kada odeš, ne boj se, ne ćeš biti sam, s Tobom će biti i otac i sin, pogotovo brat "iz Mitilene" (str. 80).

27. - *Po mom tijelu* niču vlasi, osobito "na lavljem vratu", gdje ih prije nije bilo. A među zvijezdama zasijana čista njiva s koje se nečuveno čuje brujanje. I onda pomišljaš mogućnost da na kakvim zracima odeš u lov prije lijeganja, na sijelo večernje. Ali vidi se da je to samo san, priča. A: "Sutra je nama opet ustati" i ne sanjariti, nego ozbiljno raditi.

28. - U trećoj pjesmi pitaš se *Je li privid* ili stvarnost: Bol nad tim što od Zemlje, čovjeka, svemira, vremena, od smrti ne ostaje ništa. Nije to ni važno, veliš.

"Nego je važno, do besvijesti, zašto ikako nađe se išta, igdje, ikada. Da postojati mora, i za nas, ako ludi nismo, onaj koji to zna."

- Kadri smo postaviti bezbroj pitanja: zašto? ikako? išta? igdje? ikada? a ni na jedno ne znamo temeljito odgovoriti. Ne može u orahovu ljusku Jadranska lokva. Možemo se raskinuti od vike i prosvjeda, "do besvijesti", ali stvari se ne mijenjaju. Pa i ne traži se od nas toliko umom spoznati i priznati koliko vjerom pristati. A jednom možemo i doznati, budemo li htjeli i vjerovali, da postojati mora Onaj koji to zna, a mi postojali ili ne postojali, bili pri pameti ili ne bili.

U **osmom slijedu KAKO ZELENI SE ŠTO JE BILO** (str. 51-56) odnese nas 25 godina unatrag, u sarajevsku zbirku *Zeleni se što je bilo* iz 1989.

29. - U pjesmi *Velim uvrijeđen* postavljaš kondicional: ako u stvarnosti vlada nered, noć, onda si Ti spreman smjesta energiju zvučnu što je stvar srđžba zbiti u najglasniji bubanj, i tom energijom razoriti ono što Te prima bez glasa najtišega. Dosta je žurbe po ljudskim mrežama razapetim i po rubovima izgubljenim, neka pukne ta naprava zbijena u bubanj ako doista noć vlada. Ako nema u svijetu reda i dana, svjetla i smisla.

- A vidimo da toga ima u preobilju, i nema razloga ni srđžbi, ni gorčini, ni pucanju te naprave stvorene od energije zvučne. Ne postoji samo svjetlo razuma, nego i svjetlo vjere.

30. - Ti si u sobi, a nadesno vrata, zatvorena, a *Kao da ih nema*, sva stvarnost dolazi u kuću, i inje, i lahor i najmanja novost. I zaključuješ da si Ti zapravo vani, jer se ničim ne možeš ograditi. I poput si cvijeta proziran, gdje se god nađeš.

- Doista život je čovjekov kao cvijet i tanan i proziran, i kratkotrajan, danas jest, a sutra se u peć baca, samo što on nikako ne živi, a čovjek sigurno besmrtnim diše duhom.

31. - U trećoj pjesmi *Kažu znalci* opjêvaš zimu koja će biti hladna, kao britva, kao grom iz neba. Ali ne će biti takva, jer je prošla bila "prava neman u krevetu, po gorama".

- Za zimu su gore krevet, posteljina, pa bila ona kao ne znam kakva neman.

32. - U četvrtoj pjesmi veliš kako si *Bez imena* od sedam slova zemnih, "ja, putnik" - evo naslova cijeloy zbirci - "Veselko" (a isto tako i prezime od sedam slova) - nisi nikomu bio poznat do rođenja, a vječan jesi bio.

- Vječan samo kao ideja u Bogu. I u božanskoj stvarateljskoj Providnosti. A onda se Bogu svidjelo i htjelo da Te svojim *Fiat*-om pozove u

egzistenciju. Da ćeš biti opet, "isti", možda misliš samo na nepoznatost i vječnost. I kažeš "u tišini". A ipak time nisi zadovoljan. Dok stojiš budan, tu na planini. Pa vidiš li da Ti sebi ne možeš dati cjelovita smisla, nego tek od dana do dana, od čina do čina. Tvoje je da se trudiš, moliš, pjevaš, ali ne možeš Ti sebi dati sreće i zadovoljstva - "zadovoljan nisam", jer nisu to kategorije Tvoje, nego Njegove. A trebalo bi Ti biti zadovoljstvo što stojiš na planini svojih djela po kojima ćeš jednom biti presuđen.

U **devetom nizu** Tu, **NA DAN SVEGA** (str. 57-62) aludira se na zagrebačku zbirku iz 1997. godine.

33. - U pjesmi *Biti izvan sebe* doživljavaš sebe u rasplinjenu stanju, nemaš srca, a duh je "nastanjen u svemu", "lišen si briga svih", ugasila se svijeća, "i neka je"! "Crn, zelen vjetar prema istoku." I u posljednjoj kitici veliš: "A prije toga znao si: jedino tako živjeti možeš, u miru, s tim."

- S čime? S crnim, zelenim vjetrom prema istoku? S pticama letjelicama? Lišen briga? A nastanjen u svemu? Kada budeš izvan sebe sadašnjega, tj. izvan tijela bijednoga, gledat ćeš kako je pisano: "Što oko ne vidje, i uho ne ču, i u srce čovječje ne uđe, to pripravi Bog onima koji ga ljube. A nama to Bog objavi po Duhu jer Duh sve proniče, i dubine Božje" (Kor 2,9-10). Kakav crni ili zeleni vjetar! Kakvu li istoku! Kakvo li sadašnje "znanje"! Pa i po sv. Pavlu znam što Bog nije, a ne znam što Bog jest.

34. - *Da sam svet*: skrivao bih bol poput trave, a tijelo je nježnije od vlati, i pati, i ne možeš izdržati da to ne priopćiš "uhu sućutnom". A mrav, ranjen, samo šuti. Slava mu! Kličeš.

- Bol, patnja, ranjenost kazuju nam da postoji radost, zadovoljstvo, zdravlje u vječnu obliku. A sve te muke dobro podnesene, u vidu vječnosti, u vjeri u punu životnu vječnost, čine nas svetima.

35. - *Od smilja mlađi* u ono doba letio si bez krila a ne znaš točno ni što si vidio, ni što si čuo. A jutros si u nekom gradu: niti znaš u kojem, niti znaš zašto ćeš u njemu, samo znaš da vrijeme hlapi poput krvi.

- Očito nam nije dano znati ni gdje, ni što, ni zašto. Mi ne znamo Smisla sebi. Reda nam je vjerovati Onomu koji ima Riječi Života, koji je Riječ, voditeljica i osmišljateljica svakoga Upita, Puta i Istine. Koji je S-misao svake naše misli.

36. - *Što ćeš sada*, pitaš se u posljednjoj kitici, kada se Tvoja riječ ne da, živa, izvući na papir pa makar sav novi svijet za njom čeznuo. A kada si začuo čisti sestrin smijeh iz daljine da naložiš vatru kako bi šišmiši pobjegli i s Tvoga dimnjaka, pošao si po triješće i vidio kako se gora naslanja drugoj na rame, i od toga sijevaju, poput munje, glasovi zatamljeni iz Tebe.

- Blago Tebi kada imaš što reći svijetu koji očekuje. Ti će glasovi naći svoj put do duše makar poput munje.

U **desetom ciklusu** I DA ĆE SMRT ISPITI **SOK OD VELEBILJA** (str. 63-68) povezuje nas sa zagrebačkom pjesm zbirkom iz 2001., prevedenom na engleski i na talijanski.

37. - *Tu po šumi* čuješ glasove kojima jastreb svojim glasovirom "pelip-pelip, plip-plip; itit, klop" doziva svoju dragu, a ti glasovi odliježu na jeziku kišnih kapi. Ti taj jezik slušaš, a stvari usred mora šute ili iznad brda sniju, a Ti cijeloga vijeka nijem od čuda što se Tvomu jeziku iz tih stvari javlja, i to Te zastrašuje i ujedno zadivljuje.

- Riječ je komunikacije svima dana: i jastrebu u proljeće, i kišnim kapima u jesen, i stvarima usred mora, i oblaku i mećavi. Ako te njihov prolazni jezik plaši, "zadivljena", kako ćeš tek "nijem od čuda" slušati izvorni božanski govor Duha koji svemu daje vječni smisao i svu i trajnu vrijednost.

38. - *Ti, koji si nevidljiv* prikazuješ u tri kitice Nekoga za kojega bih, iz opisanih značajki, rekao da je Duh: moliš ga da se ne ljuti što ga oslovljavaš "dragi, pomози"; u Tebi prah, iz kojega si stvoren, vene i od samoće se ježi; On je druge poslao, i svi čekaju iza brijega da se pojavi Sunce; konačno i Ti ga sam zoveš da dođe, dok je vremena, njega koji je "nevidljiv" i koji se ne rađa "iz tjeskobe" kao Ti i svi mi.

- Koji vječno jest. I koji ne može ne biti. I punim bitkom postoji i punim savršenstvom jest. Savršeno inteligentan i savršeno slobodan.

39. - *Da jelen čuje* ili ovca koja brsti, ili puž za listom, kakav vjetar ovuda huji, pitaš se gdje bi postojao dom za Tebe, Putnika? I pred tim stadom koje misli kao Adam, kao Eva, odgovaraš da "Osim Jednog, nitko ne zna".

- Slažem se. To je Istina s kojom se valja suočiti i miriti. Ali nije dosta da znamo da je on samo nezainteresirani Znalac, nego i zainteresirani Sudac.

40. - *Dok sprema se noć*, tj. svršetak, smrt, imaš samo jednu želju: "Sve lišće, svu travu na Zemlji dao bih za jednu vlat s nebesa."

- Očito, i sve vrijednosti prolazne dao bi za jednu vrijednost neprolaznu. Isus govori u prisposobi o Gavanu koji je imao sva blaga ovoga svijeta: u grimiz se i tanani lan odijevao, a danomice se sjajno gostio (Lk 16,19), a kada je tamo došao - u pakao dopao! Što koristi čovjeku da cio svijet... Zato mi se čini da Ti je ova pjesma možda najkraća, ali najsnažnija... Eshatonska. Da Onaj danas hoda po zemlji, možda bi rekao: Ne nadoh tolike vjere u svoj Hercegovini!

U **jedanaestom ciklusu** ČUO JOŠ, **STARIJI OD VREMENA** (str. 69-75) podsjeća nas na zagrebačku zbirku iz 2008. godine, prevedenu na francuski i njemački.

41. - *Na početku* bilo je samo rođenje, zatim slijedila proljeća ranoga tijela koje nisi ni čutio, nakon toga ni praha ni zraka, nigdje i nikada. Dok tako govoriš, janjad Te gledaju, sućutno. I točka.

- Janjad koja su stvorena za službu čovjeku, a čovjek za službu Bogu.

42. - *Budan* gledaš ispred sebe zelenkast prostor koji može preletjeti kamenčić bačen iz Ahilove ruke. Vidiš i razne vočke koje rastu uza zid, vapnenac. Vidiš i nisku kuću u kojoj su Tvoje knjige pune bolova raznih i čista veselja koje je tu nastajalo. Sve to nije nastalo "bez neba", a Ti to ostavljaš svojoj djeci i djeci djece njihove, moliš ih da ih nikomu ne dadnu dok se po njih ne vratiš kao prvi vlasnik.

- Sve je to već odavno postalo *patrimonium* blagoga naroda. Netko u tome uživa. Netko se divi. Netko dobro ni ne razumije a mora dati kratak uradak za lektiru.

43. - *Ne mogu reći*, veliš, koliko si puta stajao tu negdje i u podne i u ponoć, čekajući da Ti se ukaže što se ljudskom oku još ukazalo nije. I onda iznenada začuješ da tu, u Tvom vrtu, ima zadnje čega igdje ima. Otkrila Ti se stvarnost mirisnija od kruha, koja Ti uzima dah.

- Ukazanje i otkriće punine života. Blago Tebi!

44. - *Moram se naviknuti* na propast riječi iz ove pjesme. Kako se rađaju iz oluja nevidljivih, tako nestaju u zaboravu čovječanskom. I čovjek se mora naviknuti na to prije negoli dođe noć i "tajna zora iza nje".

- A znaj, suputniče dragi, da u toj tajnoj zori i božanskoj svjetlosti ne će ništa propasti, ni suza, ni bol, ni riječ, ni čin. Sve će se spasiti, preobraziti i biti svjedočanstvo u vječnosti.

U **dvanaestom ciklusu** JA, **PUTNIK**, SA SVOJIM PÂRKAMA (str. 77-83), boginjama sudbine, koji je novi s četiri pjesme.

45. - *Zrnje* ovisi o klasu i o ruci. Možeš ga ostaviti na stijeni suhoj, ili ga dati zemlji suhoj da poslije zime opet rodi. "To je povlastica mala od nekog u sjeni."

- Sav je svijet sastavljen od povlastica malih koje je ugradio Netko, s našega gledišta "u sjeni", a on je sav u Svjetlosti vječnoj. On Gospodar svjetla i sjene, zrna i rasta, života i smrti. Slava mu i hvala!

46. - *Dok me bilo nije*, drugi su govorili o mojim jadima, ističeš: trsovi, ribe, Alkej Mitilenski, liričar. A kada si se našao tu, ne znaš ni zaustiti.

Sva stvarnost sve više sliči šutnji, nego li glasu brata iz Mitilene, majstoru stiha i strofe, figure i forme. Ipak priznajesh da si kao ljudsko biće - jedinstven.

- Svatko različit, a sličan, u svakom slučaju jedinstven. Čudesna povlastica, pa makar bili blizanci iz Mitilene.

47. - *Taj vis* što na vjetru stoji okomito, tugin sjaj. "Neka je blažen na svijetu on."

- Tko? Taj vis, taj tugin sjaj...

48. - *Davno* koja je sastavljena od samih naslova i zapravo rekapitulacija života, onoga pjesničkoga od polaska prema Gradu na sjeveru do smrti koja će ispiti sok velebilja i uputiti se Parkama u vječnost. Prepustimo nešto i drugomu čitatelju.

Zaključak

A - Kroz gotovo svaku pjesmu probija Tvoj priziv na Drugi svijet, na Eshaton, nekada u blagu predanju, nekada u zaoštrenu pitanju:

"zamjenica nebeska" (str. 7),

gore, iznad glave, mnoštvo je "stvari nepoznatih" (9),

Stvoritelj svemu daje što treba, i mravu i nama (13),

i sve ima smisla od prvoga udisaja, stvoreni na sliku Božju, ne vučju (14),

i zato ne misliš da Ti nitko uzdisaje ne čuje: Sluša ih svjetlost, sva (15).

Očekuješ glase odonud, "iza brda povijesnih" (16).

I svaki grmić od neba svoj prosi sjaj (19).

Ima nade primiti lijek "iz daljina nepoznatih", svelječivi lijek (20).

Pjesničiš o vječnosti koja je ljepša nego vječnost iz pomisli ikoje (25).

Zamišljaš se kao "svet", "sličan onome koji daje" (27).

Njega nazivaš Svjetlost ljubljena (28).

On pretvara bol i smrt u ljepotu ni s čim usporedivu (29).

Letiš preko Alpa i Himalaja ni u Padovu ni u Bengal, srce odlučuje, a ne kazuje (36), meni se čini da je to lijet u Vječnost!

Osjećaš "zadaću", "nalog" da živiš i radiš (41) i vječni život zavrijediš.

Osebužno moliš Stvoritelja za kišu (42).

Najavljuješ vlastiti odlazak "u valu svjetlosnom" (44).

Nastaje rasplinuće, a "duh nastanjen u svemu" (59).

Pozivaš Nevidljivoga da dođe, da pomogne (66),

koji jedini sve zna (67).

Sve bi na ovoj zemlji dao "za jednu vlat s nebesa" (68). Ne boj se: ništa propasti ne će, ni "čša hladne vode" dana putniku zemaljskom (Mt 10,42), kako bi onda propala djela božanski nadahnuta.

Istina, na ovome svijetu sve pada u zaborav i na to se naviknuti valja (75).

Ali nije tako s Božjom memorijom. Čudo zrna kazuje nam da se ono opet vraća i rađa; povlasticom "nekog u sjeni" (79). Točnije: Nekoga u svjetlu, a mi smo u sjeni i mijeni smrtnoj.

B - Nas dvojica suputnika imamo u imenu nešto zajedničko: Ti *veselo*, ja *radosno*; a među nama ima razlika u pristupu ovoj stvarnosti. Ti si dobar dio svoga putništva i stvaralaštva posvetio motrenju

- raznoga biljnog svijeta: lijera/ljiljana, čempresa, grma, cvijeta, kumpira, lišaja, mahovine, jagode, kadulje, trave, duba, jasena, drijena, smokve, trešnje, pšenice, trsa, naranče, velebilja;

- kao i onoga životinjskog: žune, nemani, mrava, vuka, prepelice, jelena, vuge - je li to ptica ili legenda ili legendarna ptica? - puža, leptira, ptice, sove, mačke, ovce, janjadi, šišmiša, jastreba, ribe, pliskavice. S pomoću stvorenja toga botaničkog i zoološkog carstva uzdižeš se do njihova Stvoritelja i Hranitelja, do drugoga svijeta nepoznatih nam stvari.

Mene moj put od samoga početka stalno vodio i kroza školovanje i kroza svećenikovanje preko studija Svetoga Pisma Staroga i Novoga Zavjeta, od objava i apokalipsa Božjim prorocima; od teofanija Abrahamu i Mojsiju, dok se konačno ne dogodi ona vrhunska Objava u Sinu Njegovu ljubljenu. U njemu nam kaza svu Istinu, pokaza jedini Put i iska za sav Život "kroza zrcalo, u zagonetki" (1 Kor 13,12). Sva nas stvorenja upućuju na egzistenciju Božju, ali nam ne otkrivaju unutarnjega života u Trojstvu. Ne ćemo nikada jednako polazeći od Njegovih stvorova, preko čempresa i šišmiša, doći do biti i svetosti Božje, kao što ćemo povijesnom objavom od Stvoritelja doći do spoznaje: "Ja sam koji jesam", do Dekaloga, do Utjelovljenja Sina Božjega i njegove Milosti, i Euharistije, i Uskrsnuća, i konačna Suda.

C - Bog nas je spustio na ovu zemlju i pustio da radimo i da nešto zaradimo u vremenu za vječnost. Pa i na ovome svijetu želimo što više i bolje raditi, da nam barem jedan postotak i sama penzija bude snažnija. Po tom ćemo radu i gore, na nebu, biti suđeni i primiti svoju zasluženu mirovinu i pokojište.

Neka Ti, Suputniče čestiti, po Božjoj mjeri razmjerna bude penzija ovozemnoj uzvišenoj poeziji, a svojom bogoobličnom vjerom, za koju svojski kroz poeziju vojuješ, postigao kudikamo više od one željene "vlati" na nebesima!

Ratko Perić, suputnik